

פרק קדשי קדשים

המזבח הוי "כאילו" נשחטו בצפון, למרות שלשיטתו בצפון ממש נשחטו, ללמדנו — מהו דתימא דמדכתיב בקרא "ושחט אותו על ירך המזבח צפונה" ילפינן דבעינן "על ירך" ממש, דהיינו על גבי הקרקע למרגלות המזבח וליכא כששוחט על גבי המזבח, וקא סלקא דעתך שתהא השחיטה שם פסולה, קא משמע לן דכשרה שם השחיטה⁽³⁾ [והא דכתיב בקרא "על ירך" אתי לאפוקי באם תלה את הבהמה באויר ושחט כמבואר לעיל כ"ו ע"א — ע"פ שיטה מקובצת אות א'].

אמר ליה רבי זירא לרב אסי, אלא מעתה דפירש רבי יוחנן את דברי רבי יוסי במתניתין, דכל המזבח כשר לשחיטה משום דכוליה בצפון קאי, אם כן לרבי יוסי ברבי יהודה, דפליג על רבי יוסי, הכי נמי נפרש

מתניתין

קדשי קדשים שדינן להישחט רק בצפון העזרה ששחטן בראש המזבח⁽¹⁾, רבי יוסי אומר: שחיתתן כשרה כאילו נשחטו בצפון⁽²⁾.

רבי יוסי ברבי יהודה אומר: מחצי המזבח ולדרום הרי הוא כדרום, ושחיתתן שם פסולה, מחצי המזבח ולצפון הרי הוא כצפון ושחיתתן שם כשרה.

גמרא

אמר רב אסי אמר רבי יוחנן: אומר היה רבי יוסי — כוליה מזבח בצפון העזרה קאי, ומאי דאמר רבי יוסי במשנתנו דעל גבי

והחזו"א כאן נוקט שהוא כשר גם לקבלה, וסברתו שהרי כל עיקר הדין שקבלה טעונה צפון הוא ממה שנאמר בשחיטה, וכמו שלמדנו לעיל [מח א], ואם כן מאחר שהוא מקום הראוי לשחיטה ממילא הוא גם ראוי לקבלה, ועיין עוד לקמן מזה.

3. מבואר בגמרא שרבי זירא הבין שכך הוא מסברא שכשר ולא נלמד מפסוק.

ועיין בשיטה מקובצת שהקשה ממה שלמדנו לעיל [כ"ו] שאם תלה הבהמה ושחטה פסול, משום שאין זה נחשב ירך המזבח, הרי שנאמר דין ירך, ותיריך שדוקא שם נתמעט משום שהיא באויר, מה שאין כן כאן, וכונתו שמ"ריך" נלמד רק דין באופן וצורת מעשה השחיטה שלא יהיה באויר, ולא נאמר בזה דין מקום, אך צ"ע

1. מבואר בגמרא שלא דוקא על ראש המזבח, אלא הוא הדין ששוחטין על אמה יסוד ואמה סובב, ונסתפק המקדש דוד [ז א] איך הדין בקרן דרומית מזרחית ללוי שסובר [לעיל נד] שהיה שם יסוד רק שלא היה מקודש לדמים, ויסוד הספק הוא האם לדין שחיתת ק"ק צריך שיהיה מקודש לדמים דוקא, או שדי במה שיש עליו שם מזבח.

2. מבואר בגמרא שלרבי יוסי המזבח היה כולו בצפון, ולר"י ברבי יהודה המזבח היה כולו בדרום, ולומדים מפסוק "וזבחת עליו" להכשיר את חלקו הצפוני של המזבח.

ונסתפק הגרי"ז [בס' הליקוטים] איך הדין לענין קבלה, האם הפסוק חידש שראש המזבח קרוי צפון, או שהוא דין מיוחד הנאמר בשחיטה,

רבי יוסי סבר דהמזבח כולו כשר לשחיטת עולה שהיא קדשי קדשים (4) וכולו כשר לשחיטת שלמים שהיא קדשים קלים ורבי יוסי ברבי יהודה סבר לפרש את הפסוק חלקיהו דחציו הצפוני של מזבח כשר לעולה שנאמר בה דין צפון וחציו הדרומי של מזבח כשר לשלמים שלא נאמר בהם דין צפון, ואע"ג דסבר רבי יוסי ברבי יהודה דכוליה מזבח עמד בדרום, גזירת הכתוב היא להכשיר צפון המזבח לשחיטת קדשי קדשים.

הכרחו של רבי יוסי ברבי יהודה לפרש כן את הפסוק משום דאי סלקא דעתך דכוונת הכתוב לומר דכולו לעולה כשר אם כן קשה למאי איצטריך קרא לפרש דכשר גם לשלמים. הא השתא כולו לעולה כשר, כולו לשלמים מיבעיא כדן כל צפון העזרה דכשר גם לשלמים, ומזה שפירט הכתוב עולה ושלמים, שמע מינה — חלקהו, חציו הצפוני לעולה, וחציו הדרומי לשלמים!

טעמו דסבר דמזבח חציו בצפון העזרה וחציו בדרום העזרה היה עומד, ונחלק על רבי יוסי בדין המזבח היכן היה מקומו?!

וכי תימא הכי נמי דנחלקו במקומו של המזבח ולרבי יוסי ברבי יהודה היה המזבח עומד חציו בצפון וחציו בדרום, והא את הוא דאמרת משמיה דרבי יוחנן: מודי רבי יוסי ברבי יהודה שאם שחטן את הקדשי קדשים כנגדו של המזבח, ואפילו כנגד צד צפונו של המזבח בקרקע — פסולים! ובעל כרחך סבירא ליה לרבי יוסי ברבי יהודה דכוליה מזבח היה עומד בצדה הדרומי של העזרה ולכן השוחט בקרקע אפילו בחלקו הצפוני של המזבח פסול, שהרי שחט בדרום העזרה, והא דכשר בשוחט על גבי המזבח בחלקו הצפוני הוא גזירת הכתוב, אע"ג דבדרום העזרה היה המזבח עומד!?

אמר ליה: הכי קאמר רבי יוחנן בביאור מחלוקת רבי יוסי ורבי יוסי ברבי יהודה במשנתנו: שניהם מקרא אחד דרשו. כתיב: "וזבחת עליו את עולותיך ואת שלמיך".

נשחטו בצפון, שמשמע שאינו לגמרי כצפון, וכמו שדייקה הגמרא. ולפי זה יש לדון האם נכשיר שם קבלה, וכמו שנסתפק הגרי"ז לר"י ברבי יהודה כנ"ל. והגם שבגמרא לעיל [כו א] מבואר שבקבלה אין דין "ירך", ולכן תלה וקיבל כשר, מכל מקום יש לחלק שזהו דוקא לענין צורת העבודה, שכזה יש חילוק בין שחיטה לקבלה, אבל לענין מקום הראוי לעבודה שניהם שווין לכל דבר, וכמו שכתב בספר מנחת אברהם להוכיח ממה שבית החליפות [שאינו ראוי לשחיטה משום שאינו "ירך"], פסול גם לקבלה, וכמו שמשמע בפשיטות מדברי הרמב"ם.

לכאורה שהרי מבואר לעיל [כ א] שבית החליפות אינו כשר לשחיטת קדשי קדשים משום שאינו "ירך", הרי שנאמר בפסוק זה גם דין במקום השחיטה. עוד תירץ בשיטה מקובצת שגם ראש המזבח קרוי "ירך".

4. בדברי רש"י מבואר שמה ששוחטים בראש המזבח לרבי יוסי הוא גם כן מגזירת הכתוב, ולכאורה הרי המזבח היה כולו בצפון לדבריו ומה צריך לחידוש מיוחד, וצריך לומר שראש המזבח אינו קרוי "ירך", ומשום כך צריך לימוד לזה, וכך הוא גם משמעות לשון המשנה "כאילו

ואידך, רבי יוסי דפירש דכולו לעולה וכולו לשלמים לא סבירא ליה להכריח מהקרא כרבי יוסי ברבי יהודה משום דעל כרחך איצטרריך למיכתב שלמים נמי, דאי כתיב רק עולה סלקא דעתך אמינא דרק עולה הוא דאכשר רחמנא לשוחטה על גבי המזבח ומשום דחייק לה מקום, ששחיתתן של עולות היא רק בצפון, וכשהעולות מרובות מקום שחיתתן הוא דחוק, ומשום הכי אכשר רחמנא לשוחטן אפילו על ראש המזבח, אבל שלמים, דלא דחיקי להו מקום, ששחיתתן כשרה בכל העזרה אימא לא רבי רחמנא להכשיר את ראש המזבח לשחיתתן⁽⁵⁾ קא משמע לך דגם שלמים כשרים להישחט בראש המזבח.

גופא: אמר רב אסי אמר רבי יוחנן: מודי רבי יוסי ברבי יהודה שאם שחטן את קדשי הקדשים כנגדו של המזבח בקרקע פסולים משום דסבירא ליה דמזבח כולו בדרום היה עומד.

אמר ליה רב אחא מדיפתיה לרבינא: מאי "כנגדו בקרקע" דפסיל רבי יוסי ברבי יהודה? אילימא דשחט בחציו הצפוני על אמה יסוד או בחציו הצפוני על אמה סובב, הרי האי מקום גופיה המזבח הוא, ובזה וודאי מכשר רבי יוסי ברבי יהודה.

ועוד קשה לפרש כן דהא מאי לשון ב"קרקע" אי איירי ביסוד וסובב?

וכי תימא דאיירי בדעביד מחילות בקרקע מתחת למזבח ושחט בהו ובזה פסל רבי יוסי ברבי יהודה, הא אי אפשר לפרש כן, דאם כן תיקשי וכי האי גוונא שעשה מחילות תחת מזבח מי הוי מזבח כשר, והתניא "מזבח אדמה תעשה לי" ודרשינן: שיהא מחובר המזבח באדמה — שלא יבנו לא על גבי מחילות ולא על גבי כיפין?⁽⁶⁾

אמר רב אסי אמר רבי יוחנן: מודי רבי יוסי ברבי יהודה שאם שחטן את קדשי הקדשים כנגדו של המזבח בקרקע פסולים משום דסבירא ליה דמזבח כולו בדרום היה עומד.

מבואר בגמרא שאפילו בשלמים צריכים לימוד שנושחטים בראש המזבח אפילו שלא נאמר בהם צפון, ואולי משום סברת התוס' שכתבו שמדרבנן לכתחילה אין לשחוט שם שמא תרביץ גללים, והיינו סבורים שמן התורה אין ראוי שם לשחיטה מטעם זה, ועיין רש"ש כאן.

5. מבואר בגמרא שאפילו בשלמים צריכים לימוד שנושחטים בראש המזבח אפילו שלא נאמר בהם צפון, ואולי משום סברת התוס' שכתבו שמדרבנן לכתחילה אין לשחוט שם שמא תרביץ גללים, והיינו סבורים שמן התורה אין ראוי שם לשחיטה מטעם זה, ועיין רש"ש כאן.

6. המשנה למלך [בית הבחירה א יג] כתב שמסוגיא זו מוכח שהדין שאין בונים מזבח על גבי מחילות הוא מעכב.

וביאר בזבחי אפרים שדיוקו מלשון הגמרא "מי הוי מזבח", וגם שאם היה כשר היינו יכולים להעמיד את דברי רבי יוחנן באופן שעשה מחילה ובדיעבד, ועל כרחך שהוא מעכב

7. ביומא [לג א] מבואר שאם לא מצא ממערכה שניה כשר גם כן ממערכה גדולה, אבל לא

8. המשנה למלך [בית הבחירה א יג] כתב שמסוגיא זו מוכח שהדין שאין בונים מזבח על גבי מחילות הוא מעכב.

וביאר בזבחי אפרים שדיוקו מלשון הגמרא "מי הוי מזבח", וגם שאם היה כשר היינו יכולים להעמיד את דברי רבי יוחנן באופן שעשה מחילה ובדיעבד, ועל כרחך שהוא מעכב

דמזבח כוליה בדרום עזרה היה עומד, לפיכך נפסל.

אמר רבי זירא: אפשר איתא להא דרבי יוחנן דרבי יוסי סבר דכוליה מזבח בצפון היה עומד ולא תנינא לה בכוליה שיתא סדרי מתניתין? נפק רבי זירא דק ואשכח דתנינן לה.

דתנן במסכת תמיד: דיר עצים היה במקדש וביררו משם עצי תאנה יפים לסדר מהם בכל בוקר מערכה שניה של קטרת על מזבח החיצון⁽⁸⁾ [מערכה ראשונה שהיתה על גבי מזבח החיצון היתה מיועדת להקטיר עליה חלבים ואיברים, וממערכה שניה שהיתה שם היו נוטלים גחלים בכל יום להקטרת הקטורת על גבי מזבח הפנימי, וילפינן מקרא דכתיב בהקטרת הקטורת של יום הכפורים "ולקח מלא המחטה גחלי אש מעל המזבח מלפני ה'" שמקומה של המערכה השניה יהיה בחלק המזבח הנמצא מול פתח אהל מועד והיינו "מלפני ה'". והיה מקום זה] כנגד קרן מערבית דרומית של המזבח, משוך מן הקרן כלפי צפון ארבע אמות,

ושיעור העצים שניתנו שם היה באומדן שיהא מהן חמש סאין גחלים כדי להקטיר עליהן קטורת בהיכל, ובשבת נותנים עצים באומדן שמונה סאין גחלים משום ששם על גבי המערכה השניה היו נותנין בשבת שני בזיכי לבונה של לחם הפנים, שמקום הקטרתן של הבזיכין הוא על גבי מערכה שניה במזבח החיצון, ולכן היו צריכים בשבת שלש סאין נוספות של גחלים כדי להקטיר עליהן את הלבונה שבבזיכין. והשתא הוינן בהאי מתניתין: ומאי סימנא? מהו משמעותו של סימן זה שנתנו חכמים במערכה שניה שיהיה מקומה דוקא ב"קרן מערבית דרומית משוך ארבע אמות לצד צפון?"

אלא, בהכרח — רבי יוסי היא! דתניא: רבי יוסי אומר, זה סימן בידך: כל הניטל בפנים ההיכל לינתן בחוץ על מזבח החיצון אינו ניתן במזבח החיצון אלא בסמוך ביותר לצד פנים, במקום שאין במזבח החיצון מקום אחר הסמוך לפנים יותר ממנו. וכל הניטל בחוץ מעל גבי מזבח החיצון כדי לינתן לפנים בהיכל אינו ניטל ממזבח החיצון אלא

נחבאר אם הוא לעיכובא שיהיו הגחלים ממזבח החיצון.

והנה התוס' לקמן [נט ב] כתבו שהמקטיר קטרת בזמן הזה בחוץ חייב כרת, והקשה המקדש דוד [כז ב] הלא אין מזבח החיצון כדי ליטול ממנו גחלים לקטרת, ואם כן אין הקטרת ראוי לפתח אהל מועד ומדוע יתחייב משום העלאה בחוץ, ויש שרצו להוכיח מכח קושיא זו שהתוס' סוברים שבאמת אין זה מעכב שיטול ממזבח החיצון, ויעויין במשמר הלוי [סי' קב] מה שכתב הגר"ד לנדו שליט"א, שיש לומר

מאחר שהקטרת מצד עצמה ראויה להיות נקטרת בפנים, וגם המקום ראוי לזה, הגם שאין לנו גחלים להקטרתה קרוי זה ראוי לפתח אהל מועד, עכ"ד, אולם עיקר קושית המקדש דוד אינה ברורה כ"כ, שהרי מבואר בדברי התוס' לקמן שאפשר להקטיר בזמן הזה במקום המזבח החיצון קומץ מנחה ואימורין, ואם כן למה לא יהיה ראוי לסדר שם מערכה שניה גם כן.

8. רש"י מפרש שהכונה שנמלכו למעט מאורך ורוחב המזבח, ומבואר מזה שכל זמן שלא